

ОЦІНЮВАННЯ СФОРМОВАНOSTI ОСНОВНИХ ГРУП КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В ДОПОМІЖНІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлюються критерії сформованості та форми дослідження основних груп компетентностей учнів на уроках трудового навчання в допоміжній школі.

Ключові слова: компетентність, техніко-технологічні знання, розумово відсталі учні.

В статье освещаются критерии сформированности и формы диагностики основных групп компетентностей учащихся на уроках трудового обучения во вспомогательной школе.

Ключевые слова: компетентность, технико-технологические знания, умственно отсталые дети.

На сьогодні широкого впровадження в теорії та практиці освітянської галузі набув компетентнісний підхід. Законодавчо це закріплено в нових критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів – метою навчання мають бути сформовані компетенції¹ (наказ МОН України від 05.05.2008 №371). Тому результатом навчання молодшої людини в школі став інтегративний критерій, а саме: сформовані компетентності (предметні, міжпредметні, ключові), що ґрунтуються не тільки на знаннях, уміннях, навичках, але й на особистому ставленні до знань, досвіді застосування знань, емоційно-ціннісному ставленні до них, позитивній мотивації до навчання.

Результати працевлаштування вихованців загальноосвітніх шкіл можна вважати за об'єктивний показник стану підготовки розумово відсталих до самостійної трудової діяльності, як рівень сформованості компетентностей, що забезпечують їм успішність на ринку праці, як "соціальну зрілість" (В.І. Бондар). Компетентність випускника допоміжної школи до майбутньої праці набуває важливого значення ще й тому, що після закінчення школи більшість із них мають обмежені можливості продовжити навчання в інших навчальних закладах.

Метою нашої статті є з'ясування структури та розробка критеріїв вивчення компетентностей в учнів допоміжної школи вчителем трудового навчання.

Нами з'ясовано, що внутрішня структура будь-якої компетентності

включає в себе когнітиву, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову складові; результати навчання (знання, уміння й навички); систему ціннісних орієнтацій.

Впровадження компетентнісного підходу у вітчизняну освіту передбачає посилення практичної складової в навчальному процесі, предметно-професійного аспекту, підкреслюється роль досвіду, умінь практично реалізувати знання, вирішувати життєві завдання. Згідно з концепцією цього підходу кожен вид професійної діяльності вимагає наявності певних компетенцій, що мають забезпечити ефективну реалізацію тієї чи іншої професійної діяльності випускником навчального закладу.

Компетентнісно орієнтований урок трудового навчання передбачає наступні компоненти: назва навчальної теми; назва компетентностей, які слід формувати; мінімальний досвід діяльності (застосування компетенції) або попередній етап сформованості компетентностей; позитивна мотивація необхідності подальшого розвитку компетентностей; знання, вміння і навички, необхідні для подальшого формування або розвитку компетентностей; способи діяльності учнів на певному етапі формування або розвитку компетентностей; рефлексія ефективності отриманого результату.

Оскільки формування компетентностей є кінцевим результатом навчання, на практиці актуалізується проблема визначення критеріїв їх оцінювання. Оцінювання навчальних досягнень учнів має бути рівневим і співвідноситися з рівнями оцінювання навчальних досягнень [1]. Можна провести паралелі між рівнями досягнень та характером домінуючої діяльності учнів [4], чи покласти в основу співвідношення інформаційний підхід – вміння оперувати інформацією з утворенням продукту навчально-пізнавальної розумової діяльності [3]. Найбільш наочно таке співвідношення можна представити у вигляді таблиці (див. табл. №1).

Організація педагогічного процесу на засадах компетентнісно орієнтованого підходу до навчання неможлива без визначення провідних принципів оцінювання рівня сформованості компетентності учнів. Серед найбільш суттєвих слід, виокремити такі:

- значущість. Оцінюванню мають підлягати лише найбільш значущі передбачені результати навчання та діяльності учнів;

- адекватність. Цей принцип означає, що оцінка має бути адекватною цілям та результатам навчання, що знання та вміння учнів мають неформальний, а практичний характер; діти готові їх застосовувати в житті. Крім того, оцінювання має відбуватися в динаміці;

- об'єктивність. Її можна досягти зокрема добором дуже точних та конкретних критеріїв оцінки;

- інтегрованість. Оцінювання має бути інтегрованим у процес навчання, стати його невід'ємною складовою. Не є справедливим оцінювання того, чому учитель не навчив учнів. Дуже важливо, щоб оцінювання та оцінка

мали виховний характер та сприяли оптимізації процесу навчання;

- відкритість. Оцінювання має бути відкритим, його критерії та стратегія повинні бути відомими учням заздалегідь. Відкритість також передбачає залучення до розробки критеріїв та способів оцінювання самих учнів, як і можливість оцінювання ними власної діяльності. Використання цього принципу зробить оцінювання більш об'єктивним та справедливим;

- зрозумілість. Форми оцінювання, цілі та процес оцінювання мають бути простими та зрозумілими учням, доступними та зручними у використанні.

Оцінювання має стимулювати навчальну діяльність та соціальну активність учнів, даючи можливість не тільки контролювати, але й навчати.

Російські науковці [2, 6] визначають дві технології оцінки сформованості ключових компетентностей:

1. Оцінка рівня сформованості ключових компетентностей, які проявляються в проектній діяльності через визначення вимог та проведення оцінки проектної діяльності учня на підставі аналізу портфоліо проектної діяльності, презентації, спостереження за груповою роботою та консультаціями.
2. Оцінка ключових компетентностей, сформованих на момент завершення певного етапу навчання на основі тестових завдань.

Таблиця 1

Взаємозв'язок навчальних досягнень з інформаційним та діяльнісним підходами

Рівні навчальних досягнень	Інформаційний підхід	Діяльнісний підхід
I. <i>Початковий.</i> Відповідь учня – елементарна, фрагментарна, характеризує початкові уявлення про предмет вивчення	Одиниці інформації – понятійно-термінологічні знання та готові теоретичні узагальнення	Домінантна діяльність – розрізнення
II. <i>Середній.</i> Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний розв'язувати завдання за зразком	Класи – набір фактичного матеріалу, згрупованого навколо одиниць інформації	Розрізнення та запам'ятовування. Репродуктивна діяльність
III. <i>Достатній.</i> Учень знає, самостійно застосовує знання, володіє розумовими операціями, уміє робити висновки, самостійно здійснює основні види навчальної діяльності	Системи – сукупність класів інформації, об'єднаних тими чи іншими логічними зв'язками	Розрізнення, запам'ятовування, розуміння, уміння та навички. Репродуктивно-продуктивна діяльність (змішана)

IV. <i>Високий</i> . Знання учня є системними, їх застосування – творчим, діяльність має дослідницький характер, сформована особиста позиція	Трансформація – нова система, утворена шляхом творчого переосмислення, переформування вихідних систем з метою пристосування їх до вирішення тих чи інших навчальних завдань	Розрізнення, запам'ятовування, розуміння, вміння та навички, перенесення. Продуктивна творча діяльність
--	---	---

Виняткова можливість оцінки рівня сформованості компетентності у розв'язанні проблем з'являється в педагога під час роботи учня над проектом, оскільки обов'язковою умовою реалізації методу проектів у школі є розв'язання учнем власних проблем засобами проекту. У процесі роботи учня над проектом на підставі способів діяльності, володіння якими він демонструє, можна виявити рівень сформованості таких компетентностей, як робота з інформацією та комунікація. Об'єктами оцінки виступають портфоліо проектної діяльності учня, презентація продукту, а також спостереження за роботою в групі та консультацією.

З урахуванням психолого-педагогічних особливостей віку учнів виокремлюють чотири рівні сформованості ключових компетентностей. Передбачається, що перший рівень досягається учнями в початковій школі, другий – у 5–7 класах, третій – у 8–9 класах, четвертий – у 9–10 класах.

Для кожного рівня розроблено показники опанування певною компетентністю на вході (якісні зміни порівняно з попереднім рівнем) та на виході (зростання ступеня самостійності учня чи ускладнення того способу діяльності, оволодіння яким він має продемонструвати). Таким чином, застосовуючи цю технологію оцінювання, педагог може давати якісну оцінку здобутків учня.

Спосіб оцінювання на основі тестових завдань видається необхідним, виходячи з низки причин. Оскільки проектна діяльність ґрунтується на певних законах, деякі компетентності та способи діяльності, які учень опановує чи проявляє в роботі над проектом, недоцільно оцінювати через аналіз власне проектної діяльності.

Наприклад, факт отримання та якість продукту свідчать про сформовані компетентності, але за умови недостатньої якості продукту дуже складно зробити висновок про те, яка саме компетентність сформована на недостатньому рівні (Учень не знайшов необхідної інформації? Хибно її інтерпретував? Не порозумівся з іншими учасниками проекту? Не дотримувався плану дій? тощо).

Крім того, проект як самостійна діяльність учня робить складною та трудомісткою оцінку загальнонавчальних вмінь, окремих способів діяльності в межах інформаційної, комунікативної, діяльнісної, самоосвітньої компетентностей, сформованість яких легше визначити через виконання тестового завдання відкритого типу.

Таблиця 2

**Показники та критерії оцінки стану сформованості в учнів
професійно-трудових компетенцій**

№	Показники	Висновки			
		Початковий (0 б.)	Задовільний (1 б.)	Достатній (2 б.)	Оптимальний (3 б.)
1	Наявність уявлення про світ сучасних професій, особливості різних видів трудової				
2	Наявність уявлення про вимоги тих чи інших професій до людини				
3	Наявність уявлення про свої можливості в оволодінні цими видами професійної діяльності				
4	Наявність уявлення про загальну ситуацію на ринку праці, тенденції щодо трудової зайнятості				
5	Наявність знань про труднощі професійної адаптації, найбільш раціональні тактики поведінки на цьому етапі				
6	Активізація особистісної позиції у професійному самовизначенні				
7	Вміння визначити найбільш ефективну лінію поведінки в період професійного навчання, пошуку роботи, закріплення на робочому місці				
8	Стійкість системи установок учнів у виборі професії				
9	Володіння певним досвідом практичної професійно-трудової діяльності				
10	Вміння самостійно користуватися інформаційно-довідковою літературою з питань професійного самовизначення				
	Висновок за кожним напрямком				
	Загальний висновок				

Таблиця 3

Показники та критерії оцінки стану розвитку загальнонавчальних навичок учнів

№	Показники	Висновки			
		Початковий (0 б.)	Задовільний (1 б.)	Достатній (2 б.)	Оптимальний (3 б.)
1	Розвиток навичок роботи з книгою				
2	Розвиток навичок роботи з наочністю				
3	Розвиток навичок самостійної діяльності				
4	Розвиток навичок роботи в парі				
5	Розвиток навичок роботи у групі				
6	Розвиток навичок взаємоконтролю та самоконтролю				
7	Розвиток навичок роботи з оргтехнікою				
8	Розвиток навичок роботи з зошитом				
9	Розвиток навичок роботи із додатковою літературою				
10	Володіння учнями елементами наукової організації праці				
	Висновок за кожним				
	Загальний висновок				

Можливості занять з трудового навчання щодо формування основних груп компетентностей та критеріїв їх сформованості в учнів (зокрема, професійно-трудової, і загальнонавчальних навичок, як базових для формування усіх компетентностей) відображені в табл.№3-8.

Співвіднесення рівнів сформованості певних навчальних умінь учнів з конкретними етапами навчання, їх залежність від віку, клас є абсолютно обґрунтованими, тому їх важливо враховувати, зокрема, для оцінки рівня самоосвітніх умінь учнів [2, 6]. Тож формування тестових завдань для оцінки рівня компетентності учнів також важливо здійснювати за етапним принципом.

Рівні оволодіння компетентностями умовно співвідносяться з певними віковими категоріями учнів: рівень I – до 4-5 класу; рівень II – 5–7 класи; рівень III – 7-9 класи; рівень IV – 9-10 класи [3,4,6].

Таблиця 4

Показники та критерії оцінки стану сформованості самоосвітньої компетентності учнів

№	Показники	Висновки			
		Початковий (0 б.)	Задовільний (1 б.)	Достатній (2б.)	Оптимальний (3 б.)
1	Здатність до самовизначення мети та цілепокладання				
2	Уміння планувати свою діяльність, організація власних прийомів самоосвіти				
3	Відповідальність за рівень власної самоосвітньої діяльності				
4	Постійний самоаналіз				
5	Постійний самоконтроль за власною діяльністю				
6	Здатність до розвитку саморегуляції, самовиховання, самоорганізації, самоуправління				
7	Розвиток особистісних якостей				
8	Вироблення позиції "Я-концепція"				
9	Здатність до визначення адекватних шляхів реалізації своїх планів та ідей				
10	Уміння підбити підсумок своєї діяльності, вміння синтезувати, аналізувати, порівнювати, абстрагувати та ін.				
	Висновок за кожним напрямком				
	Загальний висновок				

У реальній практиці успішність навчання кожної конкретної дитини може як відставати, так і випереджати передбачуваний графік опанування конкретного рівня компетентності дитиною певної вікової категорії. Інакше кажучи, учень п'ятого класу може демонструвати третій рівень сформованості певної ключової компетентності, а учень дев'ятого - залишатися на другому рівні. Ця обставина робить доцільним

включення до критеріально-орієнтованого тесту досягнень учнів завдання попереднього та наступного рівнів відповідно, а до випускного тесту - завдання, які визначають сформованість компетентностей усіх попередніх рівнів .

Складність завдань тесту має залежати від складності інформації:

1. За взаємовідношенням окремих частин інформації в джерелах: збіг; підпорядкування (одна інформація усередині іншої); перетинання (мають спільну частину); протиріччя (одна інформація виключає іншу); протиставлення (пошук спільної основи для двох на перший погляд суперечливих інформацій).

2. За типом інформації (пряма – непряма, міститься в джерелі у явному вигляді чи потребує попереднього виокремлення).

Таблиця 5

Показники та критерії оцінки стану сформованості діяльнісної компетентності учнів

№	Показники	Висновки			
		Початковий (0 б.)	Задовільний (1 б.)	Достатній (2 б.)	Оптимальний (3 б.)
1	Уміння опанувати стратегіями, спрямованими на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем				
2	Вміння діяти в нестандартних ситуаціях				
3	Уміння бути спроможним до вибору альтернатив, які пропонує сучасне життя				
4	Знання та вміння застосовувати нові технології				
5	Уміння використовувати теоретичні знання на практиці				
6	Уміння швидко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях				
7	Уміння генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, творчо мислити				
8	Уміння цілеспрямовано використовувати свій потенціал для самореалізації в професійному й особистому плані				
9	Розвиток навичок рефлексивної діяльності				
10	Наявність вольових якостей				
	Висновок за кожним напрямком				
	Загальний висновок				

Отже, оцінка потрібна також для підведення підсумків того чи іншого етапу формування ключових компетентностей. При цьому слід зазначити, що формування компетентностей відбувається не тільки в межах проектної діяльності, але й у процесі традиційного навчання, зміст якого однозначно буде змінюватись під впливом завдань, що виявляють ступінь сформованості компетентностей.

Таблиця 6

Показники та критерії оцінки стану сформованості інформаційної компетентності учнів

№	Показники	Висновки			
		Початковий (0 б.)	Задовільний (1 б.)	Достатній (2 б.)	Оптимальний (3 б.)
1	Уміння шукати інформацію в різних джерелах				
2	Уміння аналізувати отриману інформацію				
3	Уміння відбирати необхідну інформацію				
4	Уміння використовувати сучасні інформаційні технології				
5	Уміння перетворювати інформацію				
6	Уміння зберігати інформацію				
7	Уміння передавати інформацію				
8	Уміння стисло узагальнювати та систематизувати отриману інформацію				
9	Уміння застосовувати інформацію для індивідуального розвитку та самовдосконалення				
10	Комп'ютерна грамотність				
	Висновок за кожним напрямком				
	Загальний висновок				

Проблема оцінювання сформованості основних груп компетентностей в учнів допоміжної школи належить до найменш розроблених, адже в діючій системі навчання предметне оцінювання існувало на рівні знань, умінь, навичок.

Проведений нами порівняльний аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури (праці В.І. Бондаря, В.М. Синьова, О.П. Хохліної та ін.) і –Критеріїв оцінювання навчальних досягнень

учнів...»[1,5] показав необхідність доповнити характеристики якості знань учнів допоміжних шкіл такими як *правильність* (точність відтворення навчального матеріалу); *усвідомленість* (розуміння матеріалу, вміння пояснити своїми словами, виокремити головне й другорядне), *узагальненість*.

Таблиця 7

Показники та критерії оцінки стану сформованості комунікативної компетентності учнів

№	Показники	Висновки			
		Початковий (0 б.)	Задовільний (1б.)	Достатній (2 б.)	Оптимальний (3 б.)
1	Вміння об'єктивного сприйняття оточуючих. Уміння поважати думки інших				
2	Здібності до співпраці в парі, групі, колективі				
3	Навички володіння різними соціальними ролями в колективі				
4	Культура міжособистісних відносин.				
5	Вміння аргументувати власні дії та погляди				
6	Вміння будувати стосунки з урахуванням особливостей інших людей				
7	Знаходження адекватного стилю і тону спілкування				
8	Здібність емоційно відгукуватися на переживання інших				
9	Мобільність у відношеннях				
10	Володіння немовними засобами спілкування				
	Висновок за кожним напрямком				
	Загальний висновок				

Також в основу вивчення пізнавальної діяльності розумово відсталих школярів на уроках трудового навчання має бути покладена структура техніко-технологічних знань, розроблених О.П.Хохліною та Г.М.Мерсіяною. Це - знання про: 1) результат (об'єкт) праці: вироби, їх деталі; 2) предмет праці: матеріали (картон, природні, текстильні матеріали, пиломатеріали, метал, дріт тощо), напівфабрикати та ін.; 3) засоби праці: інструменти робочі (ножиці, гладилка, шило, голка, циркуль, свердла, кусачки, стусло, різні види пилок тощо), контрольно-вимірювальні (мірка, лінійка, циркуль), допоміжні (підкладна дошка, наперсток та ін.) тощо; 4) трудові дії (відрізати, розмітити, просвердлити та ін.) та послідовність їх виконання.

Отже, знання основних (ключових), міжпредметних та предметних компетентностей (включаючи професійно-трудова), які формуються в учнів на уроках трудового навчання, з'ясування показників та критеріїв оцінки стану їх сформованості в учнів озброює вчителя трудового навчання дієвим механізмом контролю за їх формуванням, дає можливість вчасно помічати недоліки в роботі: учнів і власні та здійснювати відповідну корекційну роботу.

Список використаних джерел

1. Наказ МОН України від 05.05. 2008 №371 "Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти".
2. Бухлова Н.В. Формування здатності особистості до самонавчання // Педагогічна скарбниця Донеччини. – 2002. – №1. – С.47-49.
3. Гузик М. Дванадцятибальна система: шляхи реалізації // Завуч. – 2002. – №20-21. – 118 с.
4. Савчин М. Структура навченості як методологічна основа оцінювання навчальних досягнень учнів // Всеукраїнська науково-практична конференція "Шляхи розвитку шкільної хімічної освіти в Україні". Тези доповідей. – Львів: Львівська політехніка, 2002. – С. 7-8.
5. Синев В.Н. Коррекция интеллектуальных нарушений учащихся вспомогательной школы: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00. 03 "Коррекционная педагогика". – М.: Институт дефектології АПН ССРСР, 1988. – 45с.
6. Учебный план курса "Технология оценки сформированности ключевых компетентностей учащихся". [Online]. Доступ НТТР: <http://www.mega.educat,samara.ru>.

This thesis is devoted to topical problem of formation of social competence of disabled students by means of project activity. On the basis of theoretical

analysis of socialization process it was highlighted the main approaches to definition of social competence.

Keywords: competence, technical-and technological knowledge,the children with mental retardation.

Отримано 30. 05.2011 р.